

БЪЛГАРСКОТО МАЛЦИНСТВО В ЧЕШКИЯ ГРАД БЪРНО

Елена Крейчова
Масариков университет, Брно

Елена Крейчова. Болгарское меньшинство в Брно

Статья рассматривает чешско-болгарские отношения во второй половине 19-го века в Брно, так как история города всегда была связана с сосуществованием и взаимодействием различных национальностей, что вполне естественно. В настоящем многонациональном обществе в Брно болгары всегда играли и продолжают играть значительную роль. Исследование посвящено болгарским студентам и болгарским садоводам, которые приезжали сюда с конца XIX века. Между двумя мировыми войнами болгары именно в Брно были крупнейшим болгарским меньшинством в Чехии. Особенно сильно присутствие болгарского студенческого сообщества во второй половине 30-х годов прошлого века. В 70-х и 80-х годах прошлого века сюда приехало значительное число болгар, которые познакомились со своими женами на болгарском побережье Черного моря. Иммигранты 90-х годов были в основном из городской среды. Статья рассматривает новейшую волну болгар в Брно, большинство из которых – профессионалы в области информационных технологий. Еще одна большая группа работает в сфере производства. В тексте также освещается текущая организация болгарской общности в Брно.

Ключевые слова: Чешско-болгарские контакты, болгарское меньшинство в Брно, организации болгарского меньшинства в Брно

Elena Krejčová. Bulgarian minority in Brno

The text examines Czech-Bulgarian relations in the second half of the 19th century in Brno as the city's history has always been linked to the coexistence and interaction of various nationalities, which is considered quite normal. In the current multi-ethnic society in Brno Bulgarians have always played and continue to play a significant role. The study is devoted to Bulgarian students and Bulgarian gardeners who have arrived here since the end of the 19th century. Between the two world wars Bulgarians in Brno were the biggest Bulgarian minority in the Czech lands. Bulgarian student community is strongly present especially in the second half of the 30s of the past century. A considerable number of Bulgarians who met their wives on the Bulgarian Black Sea coast moved to Brno in the 70s and 80s. During the 90s, immigrants are predominantly from urban areas. The text examines the newest wave of Bulgarians in Brno, most of whom are good professionals in the field of information technology. Another large group works in manufacturing. The text also pays attention to the current organization of the Bulgarian community in Brno.

Key words: Czech-Bulgarian contacts, Bulgarian minority in Brno, Bulgarian minority organizations in Brno

Чешко-българските контакти започват да се развиват с по-голяма интензивност приблизително от втората половина на XIX век, когато видни чехи вземат дейно участие в изграждането на новата българска държава. Но също така българският елемент е допринесъл за много новости, които са вече толкова дълбоко вкоренени в чешкото съзнание и самото общество, че днес почти никой не осъзнава с какво този балкански народ е обогатил живота на чехите, не го приема като нещо чуждо, което е било възприето „отвън“. Дори устойчивото сравнение „dře jako Bulhar“ („трепе се, работи много, усилено като българин“) е много често използвано, без дори да се замисляме какъв е неговият произход, откъде се е появило в чешкия език. Често даже и не предполагаме на кого дължим вече превърналите се в традиция начини на готвене (напр. печените чушки) или традицията на градинарската работа в областта Моравия. Историята на Бърно винаги е била свързана с паралелното съществуване и взаимодействие на различни националности. Пъстрата етническа плетеница, която е редуцирана след изгонването на немското население от Бърно през 1945 г., е била характерна и за други средноевропейски градове. Но немците не са били единственият нечешки елемент сред тукашното население. Дори и новата ситуация след 1989 г. предизвиква нова миграционна вълна в гр. Бърно, която разширява или допълва етническите малцинства, които вече живеят там. Местното народно разнообразие в обществото, където съжителстват много националности, днес се смята за съвсем нормално явление (Поспишилова, Фишер 2004). В сегашното мултиетническо общество на Бърно българите винаги са играли и продължават да играят значителна роля (Кнапкова 2010).

Въпреки че днешните млади жители на Бърно може и никога да не са чували за феномена „български градинари“, по-възрастните със сигурност ще си спомнят как са ходили „при българина“ за евтини и вкусни зеленчуци, или поне са слушали разказите на родителите или близките си за това малко общество. Град Бърно, който винаги е бил изтъкан от сравнително голямо разнообразие на национални малцинства, е станал нов дом и за много българи. Български студенти и български градинари пристигат тук още от края на XIX век. Между двете световни войни бърненските българи представляват най-голямото българско малцинство по чешките земи.

Градинарите

Градинарството е една от многото професии, които са били упражнявани сезонно и колективно от много млади мъже от югоизточна Европа в чужбина. Отглеждането на зеленчуци за продажба започва в България приблизително в средата на XVIII век. Градинарството е било изцяло мъжка професия, градинарите обработвали взети под наем парцели около големите градове. Най-много градинари, които отиват да работят в чужбина, произхождат от Северна България, от Великотърновския край. Според официалните статистики в началото на XX век от тази област на България заминават около хиляда работни групички (15 – 25 000 души) за работа в чужбина. В периода от 1931 – 1934 година тези българи работят в Румъния, Унгария, Австрия, Турция и Чехословакия. Към Чехословакия се насочва

около една пета от имигрантите (Мотейлова-Манолова 2006: 10). Масово български градинари се насочват към Чехословакия през 20-те, 30-те и 40-те години на XX век. През 1931 година в областта Моравия съществуват около 40 български градини, на запад, в Бохемия, има още 20, и официално в тях работят повече от 400 българи. Младите мъже в началото пристигали през февруари или първата половина на март и оставали обикновено до октомври (Бочкова, Поспишилова 2006: 118 – 119).

Първоначално градинарите идвали тук само за сезонна работа и с цел да продадат възможно най-голямо количество от качествената си и едновременно с това евтина продукция зеленчуци и семена. Постепенно техният престой в Бърно се удължава, докато голям брой от тях се устройват тук за постоянно и на площада Зелни търх, където се продава селскостопанска продукция от цяла Южна Моравия, те стават своеобразен феномен, символ на градинарството. Благодарение на приемливите цени на продуктите, които предлагат, те дори подпомагат да се преодолее по-лесно влиянието на икономическата криза през 30-те години на XX век за една голяма прослойка от населението на Бърно (Бочкова, Поспишилова 2006).

Благодарение на своето изключително трудолюбие и поради това на успеха им при отглеждането на земеделски продукти, дължащ се най-вече на максималното използване на плодородната почва, ефективната система за поливане и на евтината работна ръка, в чешкото общество започва да се използва сравнението „работи усилено като българин“ („dřít jako Bulhar“), което може да се интерпретира като „работи много усърдно, с голямо старание“. За Бърно сред българите се знаело, че е промишлен град с добро географско местоположение, и заради това много български зеленчукови градинки се появяват в крайните квартали на града – Комаров, Хорни Хершпице или Маломержице, или в малките населени места около Бърно (Модржице), но и на други места. Българите не можели да се трудят на собствена земя и поради чуждото си гражданство са били принудени да обработват земи, взети под наем (максимално за три години). Най-големия си разцвет българското градинарство в Бърно достига преди 1948 г., но след комунистическия преврат през февруари същата година заселилите се за постоянно градинари са били принудени да изоставят препитанието си и много бързо да променят своите екзистенциални условия (през 1948 г. противна национализацията и свързаната с нея забрана за развитието на частна дейност и инициатива в Чехословакия) (Бочкова, Поспишилова 2006: 119). Поради този факт тук живеещите български градинари са били принудени да сменят своята професия и да търсят нов начин за препитание (Поспишилова, Фишер 2004: 121). Тогава в Бърно възниква т. нар. въпрос за градинарите (Пенчев 2008: 224), вследствие на което българите са били изместени да работят в промишлените отрасли (Отченашек 1991: 1) и мнозина от тях устройват живота си за постоянно в Бърно (Пенчев 2008: 24), а този факт подпомага по-бързата интеграция на самите българи в чешкото общество.

Студентите

Още през 1899 г. в Бърно е основан Технически университет, който става алма матер и за студенти от южнославянските държави. Поради това повечето млади хора от България идват тук да следват технически специалности (Бочкова, Поспишилова 2006: 121). Но дори и днес сред българите, завършили висшето си образование в Чехия, могат да се намерят и специалисти от други области, напр. медицина или хуманитарни специалности.

Българската студентска общност отбелязва силно присъствие най-вече от втората половина на 30-те години на миналия век. Много от студентите след успешното завършване на следването си решават да се установят в Бърно. Феноменът на българските студенти продължава и през следващите десетилетия – голяма част от тях идват да учат тук и на собствени разности (Битнерова, Моравцова 2005: 266 – 268). Самата българска студентска общност, нейният принос за интелектуалния живот на града не е изследван и затова все още не е анализиран и оценен по подобаващ начин (Бочкова, Поспишилова 2006: 130 – 133), но дори и само статистическите данни са достатъчно красноречиви. През 1948 година броят на българските студенти в Бърно възлиза на 522 (Бочкова, Поспишилова 2006: 121). През следващите години броят им в чешките университети постепенно намалява. След 1990 г. отбелязваме завръщане на българските студенти в университетите в Бърно, но техният брой никога не достига нивото от предишните периоди. Причините очевидно се крият в различния начин на финансирането на следването, но също така и в новите възможности, които имат българите за обучение в чужбина. През последните години в университет в Бърно идват студенти от България най-вече благодарение на сътрудничеството в рамките на ЕС на междууниверситетски ниво (най-популярна е програмата за студентска мобилност „Еразъм“). Обучението не трае дълго – стажовете обикновено продължават един семестър и не става въпрос само за студенти бохемисти, а от цяла България идват студенти и от нефилологически специалности – технически и много други.

Други прослойки от българското етническо малцинство

Въпреки че градинарите и студентите могат да се приемат за най-значимата част от българската миграционна вълна, не може да бъде пренебрегната и следващата вълна българи. През 70-те и 80-те г. на миналия век тук идват и значителен брой българи, които се запознават със съпругите си на българското Черноморие. Въпреки че за тези българи в чешкия език се използва леко пренебрежителното и бъдещо усмивка словосъчетание „plážovní inženýři“ („плажни инженери“), безспорен факт е, че много голям брой от тези бракове съществуват и до днес.

Поради икономическите затруднения на България през 90-те години на миналия век и нарастващата безработица много българи идват и в Бърно с надеждата да подобрят условията си на живот. Началото на новия им живот в Чехия обикновено не е лесно, защото за разлика от предишните поколения те нямат никаква подкрепа от страна на чехословашката, по-късно на чешката държава. Но интересен факт е, че имигрантите от 90-те години

произхождат предимно от градска среда за разлика от тези отпреди 1990 г., повечето от които са от по-скромна провинциална среда (Отченашек 1991: 2 – 3). В днешната нарастваща българска общност можем да забележим по-високо самочувствие и стремеж на младите хора, най-вече на мъжете, да променят стандарта си на живот (Битнерова, Моравцова 2005: 264). Жените често пристигат чак във втората фаза на миграцията на семейството. Те идват заедно с децата си (или и с други членове на семейството) чак след като съпругът им изгради социално и икономически приемливи условия в новата среда. Понякога те целенасочено търсят българи, които вече са се установили в Бърно преди 1990 година и биха могли да им помогнат при първоначалната ориентация (Отченашек 1991: 3 – 4). В Бърно, както в цяла Чехия и изобщо в Европа, през последните години се наблюдава отново силна вълна български гастарбайтери, които обаче нямат стремежа да се впишат в тукашното общество или да се установят за по-дълго време.

Най-новата вълна българи в Бърно

И сега в Бърно идват много млади хора, повечето от тях са изключително добри специалисти в областта на информационните технологии. Най-вече благодарение на компанията IBM, която им предлага без съмнение привлекателни работни позиции, те се установяват тук и нерядко създават семейства. Тези специалисти обикновено нямат намерение да се връщат в България, по-скоро планират (като всички млади хора без разлика в националността) да опитат късмета си и някъде другаде по света. Чехия за тях често е идеалният „трамплин“ за изграждането на бъдещата успешна кариера. Специфична особеност е и фактът, че тъй като владеенето на чешки не е условие да заемат желаната работна позиция и да работят в международните корпорации, много от дошлите напоследък в Бърно българи дори не започват да учат чешки, въпреки че прекарват в Чехия поне няколко години.

Настоящите организации на българската общност в Бърно

Въпреки че много жители на Бърно може би не го забелязват, днешното българско малцинство в града има дългогодишна традиция на своите сдружения. Най-старото сдружение е дружеството на българските градинари от края на трийсетте години на миналия век „Свети Георги“ със седалище на ул. „Пелицова“. Традицията на това дружество продължава в обединението на всички българи, живеещи в Чехия, когато през 1948 г. е основано дружество „Георги Димитров“. От 1959 г. на ул. „Ческа“ в Бърно отваря врати Българският културно-просветен клуб. Клубът има много добри контакти с Държавния театър в Бърно, с театър „Радост“ и редица значими бърненски личности. В клуба се прожектират пълнометражни български филми, организират се концерти и др. В библиотеката на Българския културно-просветен клуб има около 1500 български книги. Бърненският клуб през 70-те и 80-те години на миналия век е най-големият клуб на българското малцинство в Чехословакия. След демократичните промени през 1989/1990 г. се променя и финансирането на дейността на клуба. Недостигът на финансови средства води до постепенното освобождаване на помещенията в идеал-

ния център на града – на ул. „Ческа“. Окончателният край на дейността на клуба в центъра на града настъпва през 1997 г., но клубът реално продължава своето съществуване. Новото място за срещи на българите, живеещи в Бърно, и на техните приятели става малкото бистро „Ропотамо“ на улица „Сръбска“ 17. С решение на членското събрание от 22.02.2002 г. официално се прекратява дейността на българския клуб и е основана нова, независима организация. Основано, а впоследствие и регистрирано е гражданско сдружение под името Българско културно-просветно дружество в Бърно. Дружеството е регистрирано в Министерството на вътрешните работи на 19.11.2002 г. Едновременно с Българското културно-просветно дружество в Бърно възниква и групата за народни танци „Китка“, чиито членове не са само българи.

В Бърно има още една фолклорна група за български народни танци – „Пирин“. Тя възниква спонтанно през есента на 2001 г., когато група млади хора с желание да възродят интереса към българския фолклорен танц решават да се върнат към традицията на българската група за български народни танци, съществувала в Бърно през 50-те и 60-те години на миналия век. Членовете на фолклорната група не са само българи и потомци от смесени бракове, но също така чехи и словаци, които проявяват жив интерес към българската култура и народно творчество. От пролетта на 2002 година танцовият ансамбъл също е регистриран като гражданско сдружение. „Пирин“ е известен в Бърно като организатор на ежегодни семинари за обучение на български народни танци за широката общественост – всяка есен жителите на Бърно могат не само да научат стъпките на няколко български хора, да послушат автентичен български фолклор, но да пробват и български кулинарни специалитети.

Историята на българите в Моравия доказва, че българското малцинство от години е част от мултиетническата мозайка на гр. Бърно и безспорно допринася за културното многообразие на този средноевропейски регион.

Фолклорна група за български народни танци „Пирин“, Бърно, 2012 г.

ЛІТЕРАТУРА:

Битнерова, Моравцова 2005: Bittnerová, D., Moravcová, M. *Kdo jsem a kam patřím*, Praha: Kosmas, 2005.

Бочкова, Поспишилова 2006: Bočková, H., Pospíšilová, J. Bulhaři v Brně: Proměny profesní a etnické minority. // *Český lid*, 93, 2006, 126 – 130.

Кнапкова 2010: Кнапková, Кг. *Bulhaři v Brně. Sonda do životních příběhů imigrantů a jejich potomků*. Bakalářská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2010.

Мотейлова-Манолова 2006: Motejlová-Manolova, M. *Uchováno v paměti*. Praha: Bulharská kulturně osvětová organizace v ČR, 2006.

Отченашек 1991: Otčenášek, J. *Imigranti z Bulharska v ČR (po roce 1990)*. Výzkumná zpráva Ministerstva vnitra ČR, 1999.

Поспишилова, Фишер 2004: Pospíšilová, J., Fischer, Gero. Nástin etnické situace v Brně po roce 1989. // Luther, D., Salner, P. (eds.). *Menšiny v meste: Premeny etnických a náboženských identít v 20. storočí*. Bratislava: ÚEt SAV, 2004, 115 – 119.

Пенчев 2008: Penčev, V. Sociálně psychologické pohnutky k emigraci v období přechodu (40. a 90. léta 20. st.) aneb o „českých“ Bulharech. // Bittnerová, D., Moravcová, M. (eds.). *Etnické komunity v kulturním kontextu*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2008.